

JAN NERUDA

POVÍDKY MALOSTRANSKÉ

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

Bylo mrazivé únorové jitro. Venku ještě šero, okno samý tlustý, květnatý led, v němž se oranžově odrážel svit z protějších kamen. Před domem zaharašil vozík a zaštěkali psi.

„Doskoč mně pro dva žejdlíky mlíka,“ velela matka. „Ale zaobal si krk.“

Venku stála mlíkařka na vozíku a za vozíkem stál policajt pan Kedlický. Kus lojové svíčky svítil tiše v čtyřhranné, skleněné lucerně.

„Cože, pan Vojtíšek?“ ptala se mlíkařka a ustála ve vrtění vařečkou. Ono bylo mlíkařkám sice ouřadně zapovězeno užívat vařečky na děláním smetanové parády, ale pan Kedlický byl muž dobrosrdečný, už jsem to řekl.

„Ano,“ odpověděl, „našli jsme ho po půlnoci na Oujezdě vedle kanonýrských kasáren. Byl nadobro zmrzlý a dali jsme ho do umrlčí komory ke Karmelitánům. Měl jen rozedraný kabát a kalhoty, ani košile neměl.“

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

povídka *Přivedla žebráka na mizinu*, konec

Týden v tichém domě

- povídka je rozdělena na 15 částí a zobrazuje propletené osudy nájemníků pavlačového domu slečna Josefínka – starala se o starou sousedku Žanýnku, která v noci zemřela a celý dům jí jde ve středu na pohřeb; Josefínku tajně miluje pan doktor, který bydlí v podnájmu u Lakmusových; Josefína se v pátek vdá za Karla

pan doktor – miluje Josefínu a netuší, že se má vdávat; on sám je cílem dcery domácích Kláry Ebrovi – mají dvě dcery; pan Ebr se vrátil vzteklý z práce; ve stolku praktikanta Václava Bavora, jeho kolegy a zároveň souseda, byly nalezeny pohrzané zápisky; pan Ebr varuje paní Bavorovou, praktikantovu matku, že bude její syn přísně potrestán; u Ebrových se koná pěvecký koncert, z nějž pan Kořínek doprovází domů dámy Baurovy; pan Ebr je na svou ženu rozezlý, a tak ji zavře do skříně, dcera Matylda se tím dobře baví

Václav Bavor – jde za panem doktorem a ptá se ho na názor na své básně; také se ho zeptá, zda půjde v pátek na svatbu Josefíně, čímž mu zkazí náladu, protože doktor o svatbě dosud nevěděl; na konci povídky odchází s dámami Lakmusovými na procházku, čemuž se pan doktor velmi diví

paní Bavorová – vyhrála v loterii, a tak jí ani nevádí, že jejího syna Václava vyhodili z práce; víc jí vadí, že se Václav zajímá o dceru paní Baurové

- do textu povídky je vložena nedopsaná doktorova povídka

Pan Ryšánek a pan Schlegl

- příběh o dvou starších pánech, kteří se už 11 let nebaví kvůli ženě, kterou oba milovali. Přesto spolu usedají den co den k jednomu stolu v Hostinci U Štajniců. Kvůli jejich mužské neoblomné cti si ani jeden nemůže odsednout jinam. Jednoho dne však pan Ryšánek nepřišel. Byl nemocný. S příchodem jara se však uzdravil a opět přišel, ovšem zapomněl si tabák do dýmky. Pan Schlegl mu nabídl svůj. Potom mu řekl, že se o něj strachoval. Tak se začali spolu opět bavit.

Přivedla žebráka na mizinu

- povídka vypráví o žebráku Vojtíškovi. Byl to milý a příjemný pán, každý ho měl rád a všude mu dali nějakou almužnu či něco k snědku. Jednoho dne za ním přišla žebračka, „baba miliónová“ (každému

děkovala miliónkrát), a chtěla si ho vzít. Pan Vojtíšek beze slova odešel. Baba miliónová ho začala pomlouvat, říkat o něm, že má dva baráky a že bydlí pod hradem. Už mu nikde nic nedali a pan Vojtíšek jednoho mrazivého dne umrznu.

O měkkém srdci paní Rusky

- když zemřel pan Velš, přišla na jeho pohřeb paní Ruska, asi padesátiletá vdova. Stála jen kousek od rakve a jala se pana Velše pomlouvat před každým, kdo se k ní přiblížil. Smuteční hosté už toho měli dost, a tak nechali paní Rusku vyvést, a dokonce předvést na policejní stanici. Dostala zákaz chodit na pohřby, a tak se přestěhovala blíž ke hřbitovu do ulice, kterou projížděl každý pohřební vůz.

Večerní šplechty

- student filozofie Hovora a student techniky Kupka se v noci sešli na jedné střeše. Za chvíli se k nim vyhouplnul třicátník Novomlýnský. Dalším příchozím je vytáhlý Jäkl. Muži kouří a vyprávějí si své nejranější zážitky. Potom se jim Jäkl svěří, že se chtěl oženit. Jeho vyvolenou je Lízinka Perálková, se kterou se zná od školy. Nedávno se znovu potkali, vyznali si lásku, ale ona krátce na to porodila.

Doktor Kazisvět

- doktor Heribert, syn velmi uznávaného doktora, byl samotářský člověk. I když by měl pacientů a přátel dost, s nikým se nechtěl bavit. Všichni mu říkali „doktor Kazisvět“. Jednoho dne měl pan Schepeler pohřeb, ale při nakládání rakve na kočár z rakve vypadla umělcova ruka. V tu chvíli šel okolo pan Heribert, vzal ruku nebožtíka do svých a prohlásil, že pan Schepeler ještě žije, že je pouze strnulý. Nejprve ho měli všichni za blázna, ale když Heribert pana Schepelera po několika hodinách oživil, všichni ho obdivovali. I přes možnost nového začátku se pan Heribert nechtěl s nikým bavit. Od té doby ho nikdo už neviděl.

Hastrman

- pan Rybář nosil zelené sako, a tak mu děti z okolí říkaly hastrman. Tento pán bydlel u své dcery a zetě Šajvlových. Říkalo se o něm, že má skříň plnou velmi vzácných a cenných drahokamů. Pan Rybář jednou vzal krabici s pečlivě uloženými kameny a šel k přírodovědci. Ten mu řekl, že jeho sbírka nemá velkou hodnotu, jde o samé běžné polodrahokamy. Pan Rybář byl nešťastný, ale jeho zeť ho ubezpečil, že ho mají rádi a váží si ho jako dědečka.

Jak si nakouřil pan Vorel pěnovku

- pan Vorel se přistěhoval do Ostruhové ulice a otevřel si tam krupařský krám. Těšil se, jak do nově vybíleného obchodu přijdou zákazníci, ale protože dlouho nešli, z nervozity v krámě kouřil svoji dýmku. První den přišel jen žebrák Vojtíšek a slečna Poldinka, ta ale zůstala stát na prahu, protože se z obchodu vyvalil dým. Doma otevřela sáček a prohlásila, že cítí kouř i z mouky. Stěžovala si sousedům, a tak neměl pan Vorel ani dalších pět měsíců žádné zákazníky a musel krám zavřít. V den vystěhování ho našli oběšeného v místnosti za obchodem.

U Tří lilí

- vypravěč sleduje v hospodě krásnou dívku při tanci. Líbí se mu její černé oči. Najednou se v sále objeví jiná dívka a sděluje cosi krásnooké a obě odcházejí. Zanedlouho se krásnooká vrátila a na vypravěčův dotaz odpověděla, že jí právě zemřela matka. Vypravěč je zděšen její bezcitností.

Svatováclavská mše

- devítiletý hoch (vypravěč) tráví noc v kostele, kde ministruje. Mamince řekl, že bude spát u tety. Zvenku na něj pokřikují jeho dva kamarádi, ale poté odejdou domů. Chlapec je sám, bojí se domnělých kostelníkových psů, má hlad a je mu zima. Čeká na tajemnou Svatováclavskou půlnoční mši. V jeho strachu mu pomůže ptáček, s ním se hoch necítí v kostele tak sám. Ráno se vzbudí celý rozlámaný, až když probíhají roráty. Chlapec na nich vidí uplakanou matku s tetou a je mu líto, že maminku vylekal.

Jak to přišlo, že dne 20. srpna roku 1849, o půl jedné s poledne, Rakousko nebylo rozbořeno

- Čtyři kluci se domluvili, že zničí Rakousko. Pořídili si bambitku a nyní šetřili na střelný prach. Ten jim pěl dovézt kupec Pohorák. V den „D“ se klukům do akce moc nechtělo, ale zároveň jim bylo hloupé nepřijít. Sešli se, ale nedočkali se kupce Pohoráka – byl to zapomnětlivý chlap se zálibou v alkoholu, který měl svou hlavu a na střelný prach dočista zapomněl. K akci tedy dojít nemohlo a kluci ani nedostali zpátky peníze, které Pohorákovi zaplatili.

Psáno o letošních dušičkách

- Slečná Máry chodí každoročně na hřbitov a pláče u dvou hrobů. Pravidelně se schází se svou přítelkyní, vdovou Nocarovou. Ani jedna z žen nemá děti a pláčou nad svým osudem. Bylo to tak – slečně Máry napsal jistý pan Cibulka a krátce na to pan Rechner. Oba ji chtěli požádat o ruku. Než stačila Máry odpovědět, oba jí napsali, že nechtějí bránit ve štěstí tomu druhému a že svoji žádost berou zpět. Plynula léta, oba muži zemřeli a Máry nyní chodila na jejich hrob. Zakoupila také hrob přibližně v polovině cesty mezi hroby oněch dvou mužů, kam chtěla být sama pochována.

Figurky

- Vypravěčem je třicetiletý student práv, který bydlí v podnájmu u konduktora a jeho mladé paní. Student je odhodlaný se učit, ale stále je něčím nebo někým rušen. Zpočátku se ho paní domácí stále ptala, zda něco nepotřebuje, postupně se ptát přestala. Student si zašel do hospody a pohovořil s místními. Snažil se spřátelit také s obyvateli domu na zahradě, ale příliš si je nezáskal, snad jen sousedovic Pepíka. Dny plynou, student vyslechne hádky u sousedů a příliš se neučí. Při odpoledních setkáních se sousedy v zahradě se zakouká do dcery domácích Otylky. Ta se však líbí i studentovu známému, psychiatrovi Jensenovi, který chodí čím dál častěji na návštěvu. Nakonec se ukáže, že Jensen nechodil za Otylíí, ale tajně sledovat svého pacienta – jednoho ze sousedů. Další nesnáží je zapletení se do nevěry paní konduktérky, za kterou dochází jistý voják, jehož student nechtěl urazit. Je kvůli tomu vyzván na souboj a on, ačkoli to se šavlí neumí, přijímá. Souboj jako zázrakem vyhrál. V závěru se student stěhuje zpátky na Staré Město, kde je mu lépe než na Malé Straně.

- **téma a motiv**

téma: smrt pana Vojtíška

motivy: únor, ráno, mlíkačka, vařečka

- **časoprostor**

prostor: Malá Strana, Praha

čas: 2. polovina 19. století

- **kompoziční výstavba**

Soubor se skládá ze různě dlouhých 13 povídek.

Děj je vyprávěný chronologicky.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, soubor 13 povídek

- **vypravěč / lyrický subjekt**

er-forma (9 povídek), ich-forma (4 povídky – *U Tří lilií*, *Svatováclavská mše*; *Jak to přišlo, že dne 20. srpna roku 1849, o půl jedné s poledne, Rakousko nebylo rozbořeno, Figurky*)

- **postava**

pan Vojtíšek – velmi milý, hodný, zdvořilý

baba „Miliónová“ – závistivá, podlá, vlezlá

- **vyprávěcí způsoby**

pásmo vypravěče v er-formě

přímá řeč: matka, mlíkačka, pan Kedlický

- **typy promluv**

monolog – matka

dialog mlíkačky a pana Kedlického

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

knižní slovo	<i>jitro</i>
elipsa	<i>venku ještě šero</i>
historismus	<i>žejdlik</i>
nespisovné slovo	<i>mlíka, mlíkařka, policajt, ouřadně, na Oujezdě</i>
archaismus	<i>zaobal, mlíkařka</i>
slovo zdobné	<i>vořík, svíčka</i>

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

epiteton	<i>tlustý, květnatý led</i>
onomatopie	<i>zaharašil vořík</i>
personifikace	<i>kus svíčky svítil tíše</i>
metafora	<i>vrtění vařečkou, smetanová paráda</i>
pleonasmus	<i>nadobro zmrzlý</i>

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

2. polovina 19. století

Jan Neruda (9. 6. 1834 – 22. 8. 1891)

- realistický básník, prozaik, dramatik
- největší literární osobnost 2. pol. 19. stol.
- člen májovců, redaktor (Národní listy)
- zakladatel fejetonu (podčárník), napsal jich asi 2000, a arabesky (dokonalá charakteristika osob)
- dětství a mládí strávil na Malé Straně – toto prostředí se objevuje i v jeho díle
- studoval práva, potom filozofii
- žil u své matky, nikdy se neoženil, po smrti matky žil stranou, trápily ho různé nemoci
- jeho lásky: Anna Holinová, dcera vlastence; Karolína Světlá, Tereška Macháčková zemřela mladá, Anička Tichá byla o mnoho mladší
- cestovatel – Francie, Balkán, Turecko, Egypt

6 básnických sbírek, poslední vydána posmrtně

Hřbitovní kvítí (1857)

- vyjadřuje náladu ve společnosti během vlády Al. Bacha
- pesimismus, pocit beznaděje
- sbírka se nesečkala s kladným ohlasem

Knihy veršů (1868)

- výbor z tvorby z 50. a 60. let
- 3 oddíly, každý jinak laděný

Písně kosmické (1878)

- první sbírka, která byla okamžitě rozprodána
- díky této sbírce se stal uznávaným
- Neruda došel vnitřního klidu – moderní životní pocit, víra v pokrok, optimismus
- hlavní motiv = kosmos, rozvoj přírodních věd
- vztahy mezi lidmi × pravidla ve vesmíru
- nejznámější básně: Jak lvové bijem o mříže, Seděly žáby v kaluži

Balady a romance (1883)

- pro čtenáře nejzajímavější sbírka
- záměrná záměna významu balady a romance
- rozmarná témata – vztah matky a dítěte, národní otázky, biblická látka, legendární látka

Prosté motivy (1883)

- nejsubjektivnější sbírka – intimní zpověď stárnoucího básníka (jakýsi citový deník)
- osamělost, naděje v lásku, smíření s osudem
- 4 oddíly = 4 roční období (příroda = lidský život)

Zpěvy páteční (1896)

- sestaveno z pozůstalosti, 10 patetických básní s vlasteneckým obsahem

próza:

Arabesky, Různí lidé (povídky), *Trhani* (román), *Žerty dravé a hravé, Studie krátké a kratší, Menší cesty* (fejetony)

- **literární / obecně kulturní kontext**

májovci – český realismus

májovci:

Karolína Světlá (1830–1899)

- vl. jménem Johanna Rottová
  - 1853 jí zemřela dcera, odjela do rodiště manžela Světlé v Podještědí (odtud pseudonym)
  - zakladatelka českého vesnického románu
- ještědské romány: *Kříž u potoka*, *Vesnický román*, *Frantina*

Vítězslav Hálek (1835–1874)

- harmonické manželství – oženil se s dcerou bohatého advokáta
  - ve 39 letech onemocněl zánětem pohrudnice, brzy zemřel
  - optimistická, pohodová, smířlivá tvorba = idyličnost
  - čtenářsky velmi oblíbený – písňový tón, snadná zapamatovatelnost
- Večerní písně*, *Muzikantská Liduška*, *Na vejminku*

Jakub Arbes (1840–1914)

- redaktor Národních listů, musel odejít
  - literární kritik – Hugo, Poe, Zola, Mácha
  - první významný český spisovatel s technickým vzděláním (nedokončeným)
  - zájem o jevy, které se nedaly vysvětlit
- nový literární žánr romaneto: text menšího rozsahu s napínavým dějem, v němž se řeší tajemná záhada (to, co vypadá jako nadpřirozený jev, je vysvětleno vědeckým výkladem)
- Svatý Xaverius*, *Newtonův mozek*, *Etiopská lilie*

Adolf Heyduk (1835–1923)

Karyatidy, *Z rodných hor*, *Lotyšské motivy*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

povídky odehrávající se v Praze na Malé Straně

- **posouzení aktuálnosti díla:**

dílo velmi neaktuální co se týče prostředí a času, charaktery lidí (pomlouvači, rozhádání, milenci apod.) se nemění

- **pravděpodobný adresát:**

není konkrétní adresát, dílo pro čtenáře se zájmem o Malou Stranu

- **určení smyslu díla:**

zobrazení života na Malé Straně, důraz na obyčejné lidské vlastnosti

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

1877, vrcholné prozaické dílo, ke konci života

- **tematicky podobné dílo:**

soubory povídek:

Karel Čapek – *Povídky z jedné a z druhé kapsy* (1929)

Jaroslav Hašek – *Paměti úctyhodné rodiny a jiné příběhy* (1925)

Ernest Hemingway – *Za našich časů*

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatizací:**

Povídka malostranská (1980)

Povídky malostranské (1984)

- Hastrman, Doktor Kazisvět, Slečna Máry, Večerní šplechty

Hastrman (1955)

Týden v tichém domě (1947)

Vzhůru nohama (1938)

- účast mnohých známých herců, filmové zpracování zcela vykresluje Nerudovy dokonale popsané postavy